

FERI NYOMÁBAN

OLASZORSZÁGI ÚTIRAJZ

Sáfrány Imre

„Káka tövébe’ nincs kenyérke,
szederlevélből nincs borocská,
mezci fűből a szoknya fodra.”

Trieszt, 1961. december 27.

Negyven dinárért áthozott a hajó. Alighogy amott Koper beleolvadt a ködbe, itt már előrajzolódott a ködből Trieszt.

Feri címét és a szótárt otthon felejtettem.

Vclence, december 27.

Ezekkel a névtelen utcákkal nehezen boldogulok. Lépten-nyomon el-
ámulják, hogy idegen vagyok. Elindultam egy járdán, és azon vettem
észre magam, hogy kifogyott a talpam alól. Mintha csak ezt mondta
volna: fordulj vissza, idegen! Sötét kapualjak kopott kövei tovább vezetnek
ugyan az idevalókat, de az idegenek megállnak, tétovázna, és mintha
eddig is tilosban jártak volna, visszasomfordálnak arra, amerről jöttek.

Találkozásom a Szent Márk templommal nehezen fogom elfelejteni.
Téli napfény áradt szét patinás falain, s magas négyoszlopos tornyoc-
kájából lenézett a piacos utcácskába egy márványszent. Később meg-
néztem és megcsodáltam onnan is, ahonnan az üdvözlőlápok készítői
fényképezik, és belülről is, de biztosan tudom, hogy ez az első találkozá-
sunk marad a legszebb.

Egy nyílsor nyomán eljutottam a Modern Galériába. A portások
és egyéb poroszlok fűtött szobácskában tereferéltek. Megálltam az épület
udvarán, de hiába kerestem az utolsó nyilat, mely a bejáratot jelzi. Vé-
gül is a poroszlok megkönnyörültek, adtak egy belépőjegyet. Egyikük
kezébe vett egy kulcsköteget, és megindult előttem. Én voltam az egyet-
len látogatója a galériának. Félúton a porozló visszaszaladt táskarádió-
jáért. Aztán kinyitotta előttem a csarnokokat, meggyújtotta a villanyt,
és hol előttem, hol mögöttem rádiózott. Fázhatott. Nekem sem volt
éppen melegem. Végigrohantam a földszinten és az első emeleten, de
mindössze néhány modern képet láttam és két jó Meunier-szobrot.

— Ennyi az egész? — kérdeztem.

— Még egy emelet van — világosított fel a porozló —, de ott nem
lehet villanyt gyújtani.

Úgy tettem, mintha elhittem volna, amit mondott, ő meg kikísért, de úgy, mintha azért kapná a fizetését, hogy a legrövidebb idő alatt eltávolítsa a galéria látogatóit.

Az állomásnál egy kis bárban asztalomhoz illegett egy idősebb hölgy. Megtapogatta bőrzekémet, és mondott róla valamit.

Keserűen szeretem a kávé, s a kávéhoz járó cukor jó része a zacskóban maradt. A hölgy elkérte a maradék cukrot, és a szájába rázta. Sajnáltam, hogy rosszul kezdődött az estje, de végül is egy matróz zubbonyát tapogatta meg, akivel rövidesen el is hagyta a lokált.

Milánó, december 28.

A főszentély alatt a dómban éppen misét celebráltak. Vastag tömjéknövebe bagyulált színpompás látvány. Három pap volt a főmester, de segédkeztek még kispapok, kántorok és egyéb szerzetek.

Szép rendben bonyolódtak a liturgikus eljárások, sok helyváltoztatással, szóló énekszámokkal, karénekekkel és orgonamuzsikával. Néhány idősebb pap meg csak ült a maga trónusán, és csak annyival járult hozzá a ceremóniához, hogy néha felállt. Az egyik közülük nagyon nagy méltóság lehetett, nincs kizárva, hogy éppen a bíboros, mert fején lilapiros sapkát viselt, és ugyanolyan színű lebernyege volt a kicsipkézett karing felett. Az énekefelelősök zöld öves fekete ruhában voltak, és ahol kellett, mindenütt belesegítettek az éneklésbe. Az egyik ilyen zöld öves legalább százötven kilós volt. Alig mozgott. Fájhatott a lába. Ezért hacsak tehetett, leült. Mihelyt befejezett egy-egy fellépést, máris valami ülőalkalmatossághoz totyogott és leült. Nem tegnaptól űzhetette ezt a mesterséget, mert mire újra sorra került, mindig pontosan a helyén volt. Ahányszor csak elment a lilapiros előtt, mindig fejet hajtott. De nemcsak ő, a többiek is.

És ezen a nagy ceremónián mindössze két milánói hívő vett részt. A turistákat nem számítom, hiszen azok bejönnek, körülnéznek, esetleg elrebegnek egy-egy fohászt, és már mennek is.

Hihető, hogy sok templom van Milánóban, és minden templomban akad néhány aktív hívő, de hogy ezen az ünnepélyes ceremónián ketten legyenek, ezt sohasem hittem volna.

Itt is megnéztem a modern galériát. Izlésesen van berendezve és fűtik. Néhány jó szobor, néhány jó kép, erős párizsi hatás.

Már beesteledett, amikor egy öregedő csavargó közeledett felém. „Ejnye, de ismerős” — ötlött az agyamba. Az illető a tükörképem volt. Mögötte a Dóm téren mammut karácsonyfa csillogott.

— Látod — szóltam a kirakatüveg felé —, ha nem siettél volna olyan menekülésszerűen el hazulról, te is csurgathatnál otthon olvasztott mézet a mákosgubára. És snapszlizhattál volna apáddal karácsony éjszakáján. És zavartalanul szembenézhetél volna önmagaddal, amikor becsukódott a gangajtó az éjféli misére battyogó öregek mögött.

Megdöbentett, mennyire csavargónak látszom. Legott el is határoztam, hogy az oldaltáskámat ezentúl az állomások ruhatárában hanyom. Ez juttatta eszembe Szenttamás főutcáját is, ahol egyszer, miután lekéstem a vonatot, autóstopra vártam. Odáig egy iparos vitt, aki italt szállított Szerémből a szilveszteri ramazúrira.

Álltam ott a főutcán az úttesten, amikor egy kereskedelmi utazó-féle hozzám lépett.

— Hova való vagy, elvtárs? — kérdezte.

Mondtam neki, hogy ilyeneket ne kérdezzen, kérdezték ezt már eleget tőlem, s utána mindjárt az igazolványomat is elkérték. Hümmögött a pasas, és úgy látszik, még gyanúsabb lettem. Mondtam neki, hogy beszéljünk inkább az időjárásról vagy a potyautazás lélektanáról, ha már éppen beszélgetni akar. De ő nem tágitott.

— Akkor legalább azt mondja meg, mivel foglalkozik — kérdezte kíváncsian.

Biz'isten, becsületesen akartam választani, és éppen azért, mert az igazat akartam mondani, nagyon nehéz lett volna megfogalmazni.

— Csavargó — válaszoltam.

Hitetlenkedve nézett rám, de végül is elhitte.

— Bocsásson meg — mondta őszinte jóindulattal —, de maga már nem abban a korban van, hogy csavarogjon.

Nem válaszoltam semmit, mert szerencsére jött egy tizenhat tonnás tartályautó és felszedett bennünket. Szabadkáig hallgattam, nem szól-tam, mert az ügynöknek igaza volt. Ő nem tudhatta, hogy én mint festő legalább tíz évet kések. Buffet olyan idős, mint én. Néhány velem egy-idős festő kiváló képeit láttam tegnap Velencében és ma is itt Milánóban. És ismerem néhány tehetséges belgrádit és zágrábit is, akik csavargás nélkül néhányszor végignézhették jóval előbb, mint én, mindazt, ami nekem ma másként nem sikerült, csak így.

Nem is bánom a csavargást. Pilátus módjára még tíz év múlva is ráérek önmagam láttán kezét mosni.

Vatikán, december 29.

Mire a bazilikába értem, már bontották a bíbor plüss-sel bevont deszkatribünöket, és elektromos gépekkel mosták és fényezték a díszes kövezetet. Ugy látszik, vége a nagy karácsonyi ceremóniának. Öt-hat óra a Vatikánban nem nagy idő. Az ájtatos hívő emléktárgyak vásárlásával is eltöltheti. Vehettem volna Szent Pétert fém-ből, csontból, porcelánból, mindenféle nagyságban, sőt a kulcsát is megvásárolhattam volna számtalan változatban, megvehettem volna XIII. Jánost színesben, fekete-fehérben, a Vatikán ablakában, amint éppen áldást oszt, vagy az oltár előtt, amikor az ostyát Krisztus testévé változtatja. De ki győzné felsorolni a sok kegytárgyat, amit ott árusítanak. Dante mester, úgy látszik, annak idején nem hiába adott Péter apostol szájába haragos szavakat.

*„A kulcsokból sem, mik szent hivatalra
reám bizattak, nem hittük, hogy zászló
legyen keresztények közt viadalra,*

*semhogy képemet pénzért hitbegázló
kiváltságokra gaz pecsétnek üssék.
hogy szemem szikráz s orcám pírba játszó!”*

A könyvtár egyik termében üvegvitrinben ismerős tárgyakat pillantottam meg. Némi kis közöm nekem is van ezekhez az apróságokhoz, gondoltam. Néztem a koronát, a jogart és a kettős keresztet. A feliraton az volt, hogy ez a pontos másolata annak a koronának és jelvényeknek, melyeket X. Pius ajándékozott Szent Istvánnak. Még a kereszt is olyan ferde volt ezen a másolaton, mint amilyen ferde keresztet koronát nyomtattak azokra a tankönyvekre, melyekből annak idején annyi zagyvaságot kellett tanulnom.

Fehér bőrű, fehér hajú matróna mellett szerencsen kispap lépeget. Mintha a megvénült Európa tipegne a nyurga fekete legény mellett.

Nem világszenzáció, de mégis újdonság: a Vatikán múzeumának két kis termében modern képeket és szobrokat találtam. A világ nagy galériáiban több Zadkin, több Rouault, több Utrillo látható, ez mégis szenzáció, új termeket nyitottak a modern művészetnek. Ez egy kicsit for-

radalom is. De üzlet is, mert idegenforgalmi szenzáció egy fedél alatt látni Leonardót és Michelangelót, Utrillót és Zadkint. Ez azt is bizonyítja, hogy a pápaság mint mecénás sem létezik többé, mert a teremben minden kiállított mű adomány. Művészek ajándékozták műveiket a vatikáni galériának, és intézmények tették lehetővé, hogy a patinás múzeumba besomfordáljon ennek a századnak a ritmusa.

Reggio, december 30.

A csizma sarkában ülök. Teherpályaudvar mellett talpaltam végig egy épülő városrészen, átbújtam egy rámpa alatt, átléptem a síneken, gázoltam egy kicsit nyirkos homokon, s most itt ülök a parton egy deszkaládán. Ha nagyobb hullám ér a parthoz, felcsap a bokáimig. Harisnyám mögöttem egy bokron szárad. Egy nagy fehér hajó úszik a tengersizorosban, féljebbire tőlem a szicíliai partok terpeszkednek, félbalra meg a nyílt tenger. Előttem a fehér sapkás Etna ködfolyamon úszik a sötét víz felett.

Tegnap a Vatikánban nagyon, de nagyon megállított az Utolsó ítélet és a Szent Jeromos. Nem tudok meghatódottság nélkül visszagondolni az öreg Michelangelóra, aki húsz év után szembenézett a szixtusi kápolna mennyezetével, mielőtt hozzáfogott volna az Utolsó ítélethez. Vajon eszébe jutott-e a mennyezetet nézve: Hogyha most festeném, másként festeném. El tudom képzelni, mint sétál ott a kápolnában, arcán gond, nyugtalansága a kápolna főfalán pásztáz. Mi hozza a minőségi változást? Az intenzív munka vagy a hosszú évekig elhúzódó meditációk láncolata? Eszébe jutott-e annak a kápolnában sétáló görnyedt alaknak, hogy a főfalra tervezett hatalmas alkotást nemcsak azért kell megfesteni, hogy önnön maga előtt igazolja saját értékét, de azért is, hogy a főfal ne jusson kontárok kezébe. Eszébe jutott-e, hogy talán az utolsó szó jogán festi az Utolsó ítéletet?

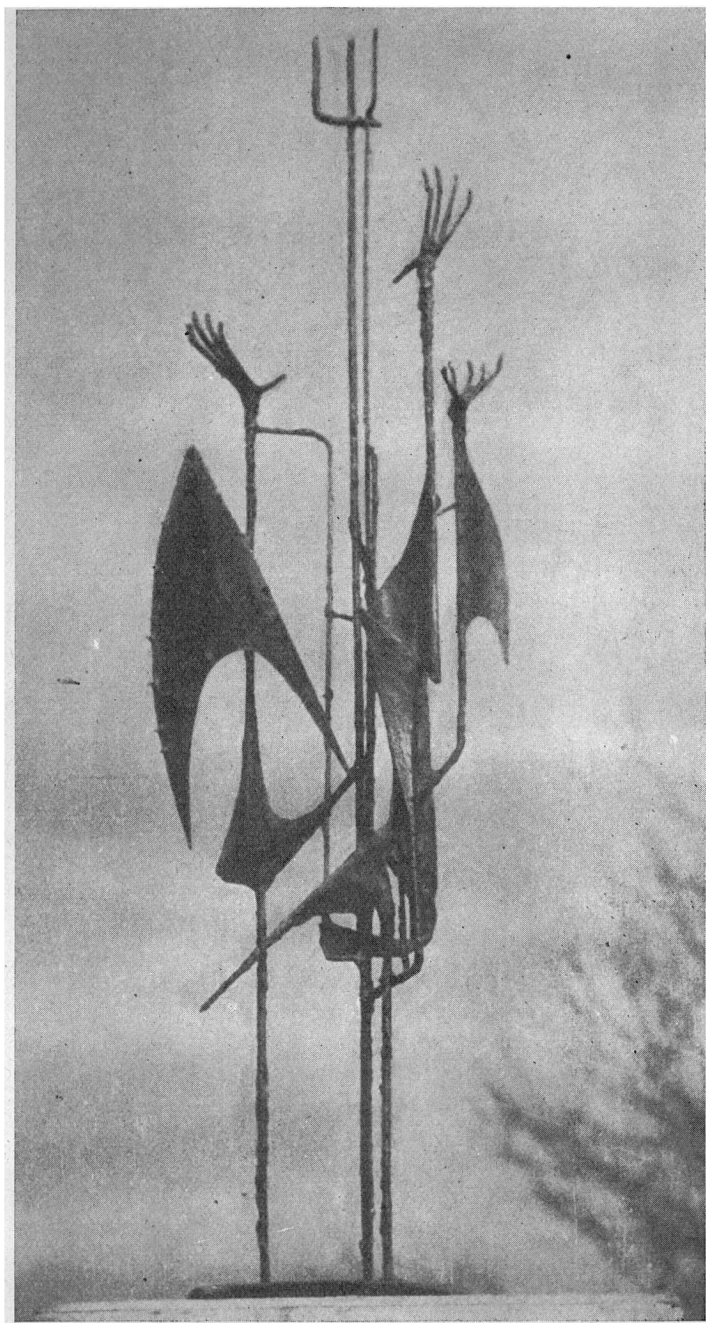
És Szent Jeromos befejezetlen maradt. Pedig Leonardo versbe is szedte a nagy szabályt, melyet bármennyire tudott is betéve, mégse tartott be:

*„Ki sokat akar, s nem bírja, érje be
azzal, mit bír — bolond vón máskülönbén;
ki mit nem bír, tegyen le róla csöndben —
okos embernek ez az érdeme.”*

Miért kezdett el olyan műveket, melyeket nem tud befejezni? Hiszen könyvet is írt a festészetről, és matematikával bizonygatta egy-egy műalkotás kvalitásait. Ő ne tudta volna, hogy mennyi idő alatt lehet egy képet befejezni? Hiszen még a képfestés receptjeit is feljegyezte, mennyi sárga, mennyi kék, mennyi piros kell ahhoz, hogy a megkezdett kép befejezett mű lehessen. Miért volt ő a legelső, aki ha ecsetet vett kezébe, felrúgta a maga állította szabályokat?

Nápoly, december 31.

Reggiónál egy gazdag házaspár szállt a fülkébe. A hordár a következő állomásig a vonatban maradt, hogy felrakhassa a csomagtartóba azt a tucat bőröndöt, melyek nélkül, úgy látszik, ezek el sem tudják képzelni az utazást. Lányuk egy kis elkényeztetett maszat, felnőttként hajhálóba bújtatta frizuráját, és egy nagy aranyozott medália fityegett a nyakában. Azzal szórakozott, hogy egy nagy zacskóból, melyben minden cukorkának külön neve volt, a cukorkaneveket olvassgatta fel hangosan. Délben az egész díszes família átvonult az étkezőkocsiba. Ebéd után visszajöttek és elaludtak. A mama sárgára festett hajából szabályos

ALEKSANDAR
ZARIN
parasztellenállás
(vázlat)

csigácskák simultak a lapos homlokhoz. Nyakában nehéz aranyláncon szintén medália. Ujjain gyűrűk, csuklóján aranypénzekkel megrakott aranylánc. Az egyik aranypénzen tolldíszes indiánfej domborodott. A papa fáradt ember volt. Arca így alvás közben sokkal gyűröttebb volt, mint amikor felszálltak. Mussolinira hasonlított. Míg szülei aludtak, a kis signorina fénymérővel mérte a fényerősség-különbségeket.

Egy szép narancsligetes öböl mentén megállt vonatunk. Állomás nem volt a közelben, valami kiterő lehetett. Sütött a nap, és a homokos part-hoz szabályos időközökben nagy fényes hullámok törtek fel a látóhatár felől. Gondoltam, megtréfálom útitársaimat. Felébresztem a mamát, felrázom a horkoló Mussolinit és meginvitálom őket a csábító homokpartra, hogy napozzunk egyet. Hátha belátják, mennyire leigázta őket az a millió kacat, amit magukkal cipeltetnek. Sajnos, ez akkor lenne hatásos, ha tudnék beszélni, és ha én tényleg elhagyom a szerelvényt és kifejзем a napra. De nyelvtudás nélkül csak milliós városban lehet élni.

Később mégis alkalmam nyílt, hogy a poggyász nélküli utas fölényével tüntessék. A szomszéd fülke kiürült. En azonnal vállamra dobtam kabátomat, fogtam a sapkám, és átsétáltam az üres fülkébe. Ott lerúgtam lábamról a cipőt, és végignyúltam a bíbor plüss üléseken. Számításom bevált. Alighogy lefeküdtem, már az ajtóban volt a kislány, megnézte, mit csinál, és rohant vissza, hogy beszámoljon szüleinek a látottakról. Elégedetten aludtam el.

Az állomás várótermében fogyasztom lassan, csak úgy az üvegből a Martinit. Vajon hol várja az új esztendő Feri? Hogy is várhatja az új évet egy római szerzetes? Ájtatos elmélkedés-e a programja, vagy valami közös szertartáson mulatják Szilveszter éjszakáját?

És mit csinál most a tömjénező ember? Még este nyolc után is nagy volt a zúr a Porta Nolana mögött. A hangok, színek és szagok orgiájában tömjénillat csapott orron. Képzelném, gondoltam, de egy vékonyka illatkígyó ott tekergett lépten-nyomon körülöttem. Hogy kerül ide tömjénillat az angolnák, tengeri szörnyek, nyakkendők, narancsok s fánkok, csillagszórók, villanykörék, csigák, osztrigák és a jó fene tudja, mi minden közé? Kinek juthat eszébe ilyenkor tömjénezni? De a tömjénillat mégiscsak valóságos volt. Bújócskát játszott velem, néha elrejtőzött a sült halak, sercegő fánkok és gyümölcsök illatárja mögött, de mihelyt meggyőztem magam, hogy csak képzelném, hogy csak papos, imádságos és oltáriszentséges gyermekkori emléke kísért ebben a zúrzavarban, a tömjénillat újra körém fonódott. Végre megpillantottam a füstölőt. Szabályos templomi füstölő volt. Egy magas gyászszalagos férfi lóbálta. Minden üzlethelyiségbe betért, minden utcai árusnál megállt, megrázta csengőjét, és mint Milánóban az ünnepi misén a papok az oltárt, a nyurga legény körülömjénezte az árutól roskadozó pultokat. Tömjént árult-e valóban vagy csak a füstjét? Letette-e már a füstölőjét, hogy boroskancsók mellett virrasztva, vigadozó társaságban várja meg az éjfél, vagy egész éjszaka csak csenget és tömjénezik?

A kettes, a hármas, az ötös és a kilences helyett nullák jelentek meg a villanyóra világító számlapján, és a december 31 átfordult január 1-ére. Felálltam és magasra emeltem a martinis üveget. Boldog új évet! Nektek is otthon: egy hajtás. Nektek is itt: még egy hajtás. Nektek is mindenütt: harmadik hajtás.

Már húsz perce lövöldöznek. Borzalmas hangzavar. Az imént kint voltam az állomás előtt. Lehattunk ott vagy húszan. Otthontalan csavargó népség. Na meg néhány ügyeletes poroszló. Bámultuk a tűzijátékot. Rengeteg röpentyű csütörtököt mondott. Topolyán május elsején biz'isten szebb tűzijátékot láttam.

Puha karosszék mélyén ültem, eleinte csak néztem a pazar berendezést, nem tudtam megítélni, váróteremben, klubban vagy hol is vagyok.

— *Mindenesetre érezzük magunkat otthonosan — motyogtam.*

Valami különös, eddig sohasem észlelt áhítat töltötte el az embereket és a tárgyakat. Mintha új vallás templomában volnék, gondoltam éppen, amikor jobbra pillantottam. Közvetlenül a mellettem levő székben ült az ősz hajú asszony. Csak arról látszott, hogy él, hogy szemét néha lehunyta. Tudtam, hogy nem illik köszönni, hiszen már régóta itt ülünk és hallgatunk: tudja, hogy itt vagyok mellette, tudjuk, hogy együtt jöttünk ide, és most holtbiztosan tudja, hogy szólni fogok hozzá.

— *Madame!*

Ha nem várta volna, hogy megszólítsam, most hirtelen fordulna ide, futott át agyamon. Lassan felém fordult, mosolygott, aztán meg azon mosolyogtunk, hogy mindketten tudjuk, miért mosolyogtunk az imént. Mit kezdenénk ilyenkor a szavak sokaságával?

— *Meg szeretném mutatni újabb képeimet — szóltam szemlesütve.*

— *Bien! Ennek igazán örülök.*

— *Tavasza gondoltam. Jöhetek?*

— *Jöhet.*

— *Szeretném, ha látná, hogy most már kisebb betűkkel írom alá vásznaimat. Egészen kicsikkkel.*

— *Igazán?*

— *Es befestem a vászon szélét is, mindenütt. Egy négyzetmilliméter se marad ki felületességéből.*

— *Rájött?*

— *Rájöttem.*

— *Nagyon kíváncsi vagyok... várom. Au revoir!*

Pompeji, január 1.

A romokhoz nem lehet eljutni. Amit a turistáknak mutogatnak, azt nem láttam, de megnéztem az ásásokat ott, ahova nem vezetik az idegent. Két szép angyalt láttam, koszorút tartottak egy ajtó fölött. Néhány tornácot csodálatos falfestmények ékesítenek.

Szomorú látvány az ilyesmi. Még sohasem éreztem így az idő szelét. Sztétvisz mindent.

Milánó, január 2.

Tegnap este Rómában három órát ámultam a nagy mexikói kiállítást. Amerika őslakóinak művészete néldaként áll Európa előtt. Talán előbb kikeveredhetünk ezekből a kátyúból, ha a régi útjelzőkre figyelünk.

Sokat gondolok ezekben a napokban Ferire, a jegyző fiára, a huszonöt év előtti faluvégi játszótársra. Ő volt az, aki orvosnak vagy ügyvédnek készült, én meg, aki papnak készültem, lám, elistentelenedtem.

Most várom egy itteni kereskedelmi képviselőnk címére a levelet, melyben az otthon felejtett címet utánam küldik. Kíváncsi vagyok a viszontlátásra, milyen ember lett belőle. Meghal-e az emberben a gyermekkora, s ha igen, milyen mélyre temetődik? Szeretném látni, mivé lett ő, a ministráló kolléga? A faluvégi játékok a feneketlen porban és sárban, a nagylány-lesések, a tiltott könyvek lapozgatása a félhomályos jegyzőlakban, a harangozás a bagolypiszkos toronyban, a nagypénteki Krisztus-koporsó őrzés és az ébredő kamaszkor annyi titokzatos újdonsága együtt alakított bennünket, de később ő is meg én is, külön-külön, más-más úton futottuk le egészen maig az elviharzott huszonöt eszten-

dőt. Mint két jó barát szorítunk-e kezét, vagy tettetett mosolygás mögül kémleljük egymás új arcát?

Nápoly, január 3.

Ütközben Rómában a Terminin belelapoztam egy telefonkönyvbe. Találtam egy Hunyadi Jánost, már tárcsázni akartam, amikor észrevettem, hogy ez ásványvíz-képviselő. Egy Horvát Máriát is találtam, akinek péksége van, és Silvana Koscinát is megtaláltam a telefonkönyvben. Feri nevét hiába kerestem volna, őt most másképp hívják, szerzetes lett. Csak tudnám, milyen szerzetes. Akkor esetleg hozzáláthatnék kereséséhez.

Délután újra kivonatoztam Pompejibe.

Nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy a kereszténység mekkora kárt tett az emberiség művelődéstörténetében. A görög—római műveltséget kiirtották. Elpusztították az amerikai népek kultúráját s a művészettörténetek ezen a tényen olyan angyalian átsiklanak. Nem kellene elkendőzni, néven kellene nevezni azt, ami a kereszténység megjelenésével itt történt a Földközi-tenger medencéjében és később Amerikában.

Róma, január 4.

Megrendeltem a tradicionális capucinót. Az első napokban expressz kávé ittam, de az mint folyadékmennyiség nagyon kevés, és nem szívesen hoznak hozzá vizet. Ha beleteszem mind a két zacskó cukrot, akkor borzalmasan édes, szomjas leszek tőle. Ha nem édesítem meg, akkor a cukoradag másik része kihasználatlan marad. Ezért rendelék most mindig capucinót egy pohár vízzel. Így a cukor is elfogy s a szomjúság is elmúlik.

Gyalog vágtam neki a Via Appiának. Utba ejtettem a Colosseumot, a régi Róma romjait, s kijutottam a városkapun át az útra, melyen most katakombákat jeleznek az út mellé szúrt táblák. Elgyalogoltam a Szent Sebestyén parókiáig, mert feltételeztem, hogy Feri ott lakik. Ütközben egy kis benzinkút és vendéglő előtt haladtam el, melynek címtáblája *Quo vadis?* Úgy látszik, a hagyomány szerint, ezen a helyen játszódtat le az a régi-régi jelenet.

Miért is keresem Ferit? Azért, hogy elmondjam neki, hogy a fák, amelyeket szülei ültettek a kertben, s a rózsák már rég kipusztultak, és lugas sincs a bejáratnál, és bukszussövény se. Vagy öcsém emlékét keresem talán, aki pontosan olyan idős volt, mint Feri, akinek Feri tejtetvére volt? Most az évek távlatából látom magam napról napra falam elemi iskolájának fekete táblái előtt, kezemben kréta, a tábla fekete, mint a koporsó. Mit rajzolunk ma, hallatszik a csöppségek hangja a padok felől. Az öcsémet eltemették, egy pap még beszédet is mondott a sír felett, még ma is sajnálom, hogy nem szakítottam félbe, és ott a táblák előtt Feri levele már a zsebemben volt, a vigasztaló levél, amely félelmetesen hasonlított a sír fölötti beszédhez. Nem válaszoltam levélre, elkezdtem ugyan néhányszor válaszolni, de sohasem fejeztem be. Úgy gondoltam, minek firtassuk, kinek könnyebb, annak-e, aki megnyugszik isten akaratában, vagy annak, aki tudomásul veszi a történeteket. Ma már látom, hogy válaszolnom kellett volna Feri levelére, és lehet, hogy egy kicsit most azért is keresem.

Álltam ott a Szent Sebestyén templom előtt tizenvalahány kilométerre a Terminitől. Régi templom. Egy tábla mutatja, hogy itt őrzik Péter és Pál ereklyéit. Egy másik meg azt, hogy merre van a lejárata a katakombákba. Egy harmadikra pedig azt írták, hogy itt laknak a ferencesek.

Persze, Feri barát lett, gondoltam, és elindultam a kert bejáratán át, de hogy a nyavalyában keresem, amikor még az új nevét sem tudom. Egy farkaskutya rám ugatott felülről a dombról. Várok még egy-két napot, gondoltam, majd csak megérkezik hazulról a hír. Egy ideig még édesgettem a kutyát, füttyörésztem neki, már kezdte a farkát csóválni, amikor láttam, hogy nem jön ki senki, kiballagtam az útra az autóbusz-megállóhoz. A 118-as behozott a Colosseumig, s most itt vagyok újra a Terminin. Az első osztályú váróteremben pompás bőrfotelok vannak.

Róma, január 5.

Az éjszaka egy kicsit otthon éreztem magam. Beültem a másodosztályú váróterembe, azok közé az utasok közé, akiknek nincs hol aludniuk. Akik végignyúlnak a padon, azokat, akárcsak nálunk, felébresztik, azzal a különbséggel, hogy itt úgy keltik őket, hogy belerúgnak a deszkapadba.

A ma délelőtti mérleg hét Picasso, egy Utrillo, egy Miro, egy tucatnyi kiváló Mondrian és egy Modigliani. A többit nem is nézem. Ma meg megnézem a mexikóiakat s az éjszaka Milánóig alszom. Ma olyan boldog volt, mint otthon áprilisban.

Ujra Modira gondoltam. Szóval a romai modern galériának csak egy Modija van. Ugy kell nekik! Nem becsülték életében, ne élvezzék a műveit halála után se.

Gyönyörűen csinálják ezek a Terminin termő pillék, pillangócskak. Már néhány napja, mielőtt álomra hajtanám fejem valamelyik vonatban, figyelem őket, míg capucinót iszom. Olyan testvériesen osztoznak a szákmányon, hogy öröm nézni.

Az imént bejött egy szerzetes. Nagyon megnéztem. Ez nem volt több huszonöt évesnél. Feri most harmincegy.

Emlékszem, egyszer töpörtyűért küldte az anyja, és a közön át, amerre menni kellett, a járda mentén hosszan drótkerítés volt. Ahogy Feri a karját lóbálta, kabátujja beleakadhatott a drótbba, mert a pénz kirepült a kezéből. Soká keresgéltek a bokrok között, a magas fűben, de a pénz csak nem került elő. Ekkor mondta ki Feri azt a mondatot, melyet sokáig ismételtünk még, ha balszerencse ért bennünket: „Se töpörtyű, se pénz!”

Milánó, január 6

A vonatban a kisebbik fiammal találkoztam. Feküdtem a heverőn. A sötét szemüveg még a szememen volt. A kisember körüljárta, mintha meg akarna bizonyosodni, hogy valóban az ő tatája vagyok-e, aztán felmászott a hasamra.

- Hazajöttél?
- Haza.
- Novi Sadon voltál?
- Nem.
- Olaszországban voltál?
- Ott.
- Én már kerestelek.
- Hol kerestél?
- A parkban.
- Hát még?
- A sínbuszban.
- Most mit nézel?

— *Nézem a Bandikát.*

— *Hol nézed?*

— *Benne van a szemedben.*

— *Mutasd meg!*

— *Itt is egy Bandika — mutatott először az egyik sötét üvegre —, itt meg a másik — bökött ujjával a másikra.*

Nagyon hideg van. Nézni sincs mit. Már délután egy óra, és még olyan köd van, hogy a felhőkarcolók felét se érheti el a tekintet. Kötöttem egy totószelvényt. Hátha nyerek.

Ha holnap reggel se kapok postát, akkor visszamegyek délre.

Firenze, január 7.

Jót aludtam. Most éjfél után három, fél óra múlva megyek vissza abba a vacak Milánóba.

Mai sétám Michelangelo Dávidjához vezetett. Mit írjak róla? Embert így még sohase faragtak márványba.

Róma, január 8.

Tizenöt perce érkeztem Firenzéből, három óra alatt. Egy luxusvonattal. Később fogtam már gyanút, hogy rossz vonatban ülök, de mit tehettem. A forgalmista, akitől megkérdeztem, hogy ez a vonat megy-e Rómába, rábólintott. Meg kellett fizetnem az árkülönbséget. Ezen a vonaton utazik Olaszország krémje. Föl se mertem kelni székemből, annyira kirítottam a társaságból. Vastag üvegfal választotta el a folyosót a fülkétől, szőnyegig érő függöny volt az ablakon, tíz nagy fotel volt a fülkében és két asztalka tele képesiappal, tompított fénycsöves világítás. Baj, hogy mindig titkolnom kell a hovatartozásomat. Mert az angol kamasz, aki a kedvesével a milánói állomáson két expressz kávét tízezerlírassal fizetett, annak nem kell szégyellnie, hogy angol. De én nem merem a zsebemből kitenni magam elé a doboz Zetát, mert rányomtatták, hogy Jugoszlávia, és olyan ízléstelen a csomagolása, és olyan csavargónak néz ki, aki szívja, hogy inkább a zsebemben keresem ki a cigarettát és onnan gyújtok rá.

A jelenet díszlete nem hasonlított se Zmajevóhoz, se Szabadkához, se Novi Sadhoz. Nem tudom pontosan, hol lehettem, de az útirányt betéve tudtam, és egyenesen oda tartottam. Nem egészen egyenesen, mert bárhogy igyekeztem, csak tántorogva tudtam járni. Ott meg, ahova mentem, már vártak. Ualami lakoma készült, mindenki sürgött-forgott. Az egész kastély talpon volt. Rogyadoztak a térdeim, és a befelé vezető úton a nagy sürgés-forgásban öt-hat lány szorgalmaskodott, mintha ismerősök lettek volna. Egyik a bárányt forgatta nyárson, másik kalácsot dagasztott, a harmadik tüzelt, a negyedik a süteményt készítette... Az asszony, aki a tornácra állt, mintha az anyám lett volna, mintha azt kérdezte volna: te részeg vagy?

Mentem tovább azon a töltésszerű úton.

— *Nem vagyok részeg — mondtam, erőlködve ejtettem a szavakat, mert beszélni sem volt könnyű —, nem vagyok részeg, csak az utóbbi időben kicsit nehezemre esik a járás.*

Megváltozott a kép, és a vendéget váró épület helyett mintha a zenicai hidláb felé közeledtem volna. Nagy építkezés folyt, mindent mozgásban láttam, mindenkinek megvolt a maga dolga. Különféle tárgyakat cipeltünk, hurcolásztunk, futószalagokra raktuk őket, majd leszedtük onnan, egyszóval nagy iramban tevékenykedtünk. De nem a régi diáktársaim állták a sarat, mint tizennégy éve, hanem a mostaniak. Írók, festők, újságírók. Nagy lámpák világítottak mindenfelé, és himbálóztak a szélben. Arnyékaink és a tárgyak árnyékai furcsa tán-

cot lejtettek körülöttünk. Egy lámpa alatt apám állt buddhai nyugalommal, munkára összpontosított figyelemmel. Jólesett tudni, hogy ott van. Már vártam, hogy virradjon, mert ahogy világosodik, úgy tér vissza a lankadó izmokba az erő. Meg is kérdeztem Gagit, hány óra.

— *Déli tizenkettő — mondta — múlt tizenegy óra harminchat perccel.*

— *Csak?*

— *Nem baj, gyere, súgok valamit.*

Odamentem, letette a szerszámot, és nagyon bizalmasan a fülembe súgta:

— *Ejjé! Csak csinálunk egy szenzációt.*

— *Mit?*

— *Meghúzzuk a nagyharangot, és bejelentjük, hogy újév következik.*

— *Oriási — mondtam, és lelkesen hátra vágtam.*

Mindketten röhögünk.

Reggelire bevágtam egy szendvicset és hazai szardíniával felerősítve felszálltam a CD-re, a Colosseumnál meg a 118-ra, és illedelmesen beléptem a Szent Sebestyén templomba. Ott egy imádkozó baráttól megkérdeztem, hogy van-e itt egy magyar szerzetes. A fejét csóválta.

— *Azért kérdelem, mert jó barátom.*

— *Mi a neve?*

— *Francesco — mondom a teljes nevét —, de ez a civil neve.*

— *Nincs — felelte az ájtatos szerzetes —, de nézze meg a szomszédban a szaléziánusoknál. Úgy tudom, hogy ott van egy magyar.*

A szaléziánusoknál egy pocakos olasz civil állt az udvaron. Kérdően nézett rám. Mondtam neki, hogy kit keresek.

— *Ilyen nincs — felelte.*

— *Mondtam neki, hogy ez a civil neve az illetőnek, s ő azt hitte, úgy értette, hogy civilt keresek. Elküldött a katakombákba.*

Mentem vagy 600 métert a gyönyörű sétányon, magas tujafák és bukszusok között, végül is megpillantottam az útjelző táblát: kis épület felé mutatott. Az épület a szent emléktárgyak bazárja volt. A bazáros éppen nyitott. Kérdeztem tőle is. Azt felelte, hogy magyar katakombai szolgálaton nincs.

Gondoltam, majd végére járok én az ügyeknek. Láttam egy nyilat, ami a katakomba lejáratazt jelezte, kis, pajtaszerű épület. Meredek lépcső lefelé. Pislákoló villanykörte itt-ott. Miért van itt ilyen sötét, gondoltam, s akkor vettem észre, hogy a sötét szemüvegemet a szememen felejtettem. Feltettem a másikat, megindultam le a lépcsőkön. Mocorgást hallottam alattam. Áthajoltam a lépcsőkörláton, s a mélyben egy szobaszerű üregben megpillantottam egy oltárt. Az oltár előtt épp most csomagolta össze a ceremóniakellékeket egy pap és egy szolgáló. Néhány turista pedig ott állt az oltár körül.

Mire leértem, már az oltárterítőt hajtogatták össze. A paptól is megkérdeztem, van-e itt egy magyar barát. Nagy nehezen megértette velem, hogy ő ír nemzetiségű és a fiúkkal jött Írországból a katakombákba. Megértettem végre, hogy ő most itt csak kihasználta az alkalmat, hogy ilyen szent helyen misézhesen. De a szolgáló, úgy látszik, megértette, mit akarok, mert tudtomra adta, hogy van itt az intézetben egy magyar, menjek csak be és keressem Petőt. Visszamentem a szaléziánus intézetbe. A növendékek épp akkor keltek fel. Néhányan közülük már az udvaron felállított futballkapu körül hancúroztak. Megkérdeztem az egyik jámbor képűtől, hogy van-e itt egy Pető nevezetű növendék. Bevezetett egy váróterembe, vártam ott vagy tíz percet, de bizony Pető nem mutatkozott. Később jött az, aki odavezetett, láttam rajta, hogy nagyon zavarban van, és hogy valami nincs rendben. Eszembe jutott, hogy Pető tisztelendő, úgy látszik, disszidált, s fél, hogy valaki azok közül keresi, akikkel nincs jó viszonyban. Írtam gyorsan egy kis cédulát, melyben röviden

megfogalmaztam, hogy csak tanácsért jöttem; szeretném tudni, hogyan találjam meg Ferit.

A cédula átvétele után Pető tisztelendő nem váratott magára, jött és velem együtt törte a fejét azon, hogyan is kutassuk fel Ferit. Megkértem, hogy tárcsázza fel a cisztercitákat, mert Feri, úgy tudom, valamikor cisztercita iskolába járt. Hiába tárcsázott, a ciszterek nem jelentkeztek. Pető megkérdezte, melyik hotelben szálltam meg. Mondtam neki, hogy turistajeggyel vonatokban alszom, mert szegény vándor piktor vagyok. Elgyötrődött ráncos arca ekkor engedett fel először. A kapuig kísért, s már nem mint idegenek búcsúztunk. Megbeszéltük, hogy másnap újra felkeresem, talán addigra talál valami nyomot.

Róma, január 9.

Újra a Terminiben ülök. Capucino mellett. Ma totókombinációim-mal gazdag ember lehetek.

Láttam a pápát. XXIII. Jánost. Meg is tapsoltam.

Ez pedig úgy történt, hogy Pető tisztelendőtől elbúcsúzván, aki persze nem tudott semmi újat mondani, egyenesen a Szent Péter bazilikába mentem.

A XII. Pius téren plakátot láttam, melyen azt hirdették, hogy a szent család ünnepének megünneplésére alakult bizottság felhívja a hívek figyelmét, hogy ma délben őszentsége előimádkozza az Urangyalát, utána pedig apostoli áldását adja. Mindjárt elhatároztam, hogy ezen az Urangyalán én is részt veszek.

De délig még volt elég idő, bementem hát a bazilikába, és elidőztem Buonarotti mester Pietájánál. Már Brüsszelben a világkiállításon is megcsodáltam másolatát, de ez itt disze az egész templomnak. Firenzében is eltörpült a sok szobor Dávid mellett, és itt az egész templom kőfaragászata kontármunkának látszik a Pietá mellett.

A bazilikában szemlélődve gondoltam egyet, és benyitottam a magyar gyóntatószékbe. A gyóntatóatya már kezdte is a hivatalos szöveget, amikor félbeszakítottam:

— Atyám, én egy felvilágosításért jöttem. Jugoszláviai magyar festőművész vagyok.

— Segitse az isten — mondta magyarul a páter.

— Egy gyermekkori cimborámat keresem — kezdtem, és röviden elmondtam neki, hogy mi járatban vagyok.

— Ilyen nevű barátot nem ismerek, kérem — mondta komolyan az atya —, de a magyar intézúton minden magyart nyilvántartanak. Keresse ott.

Megmondta az intézmény címét is, megköszöntem a szives tanácsot, és kiléptem a gyóntatószékből. Feljegyeztem a címet, és kísétáltam a térre. Leültem egy Bernini-oszlop talapzatára, napoztattam és masszírozgattam lábamat. Ültem ott egy ideig, de aztán, hogy a szentatyt jobban láthassam, a tér közepén az obeliszket körülvevő vastravezek egyikére ültem. Fél tizenkettőkor a pápai rezidencia legfelső emeletén kinyílt a Tiberis felőli második ablak, s egy feketébe öltözött alak kiterített az ablak peremére egy hosszú, egészen az alatta levő emelet ablakának párkányiág feléig lógó tűzpiros, tiarás pápai zászlót. Az ablakot nem csukta be, s csak egy fehér függöny választotta el a teret a szentatya privát stúdiójától. A téren már gyülekeztek a hívők, családok egy-két gyerekkel, de szép számban voltak kispapok, apácák és idegenek. Mellettem egy vörös sapkás, kopott öltözetű ember állt. Került-fordult, letérdelt, imádkozott egy sort, majd újra felállt. Amikor letérdelt, látszott, hogy bal lábán lyukas a cipője talpa, és parókájából a tarkóján egy sötét rongydarab keskeny sávja látszott ki. Ő meg én voltunk a téren az egyetlen gyanús külsejű egyének. Volt ugyan még egy, aki világoskék napszemüvegben

pornografiát árult, de egy szigorú arcú katolikus rászólt, s ekkor az illető úgy eltűnt, mintha a Vatikán pincéi nyelték volna el.

Ugy látszott, sose telik meg a tér, de néhány perccel tizenkettő előtt olyan tempóban jöttek az autók, hogy szinte pillanatok alatt megtelt a hatalmas tér. Mire a mikrofon bejelentette, hogy a szentatya nemsokára megjelenik, és mindenki, aki csak jelen van és részt vesz a ceremónián, apostoli áldást nyer, már nem látszott ki a tér kövezete. Sok ezer tekintet szegeződött a zászlós ablakra. A fehér függöny széthúzódott és eltűnt egy bíborfüggöny. Az óra delet ütött, megkondultak a harangok, ekkor jelent meg XXIII. János pápa, és előimádkozta az Űrangyalát. A hívők persze kórusban mondták közben az Asszonyunk Szűz Máriát.

Az én vörös parókásom transzba esett. Átszellemült arccal térdepelt, karját a pápa ablaka felé tárta. Az Űrangyala után rövid szózat következett, majd az apostoli áldás ceremóniája. Az áldást osztó pápai kéz mozdulatára sokan térdre estek, többen csak térdet hajtottak és keresztet vetettek. A szertartás végén nem messze tőlem egy jó hangú kispap elkiáltotta magát: „Eviva papa!” Néhányan elismételték az üdvözlő kiáltást, a többiek még tapsoltak. Én is udvariasan megtapsoltam a Pontifex Maximust. Az autók is szirénáztak, valószínű, a sok autótulajdonos így fejezte ki lelkesedését. A pápa persze nem várta meg a hangzavar végét, mosolyogva húzódott vissza a bíborfüggöny mögé.

Tíz perc múlva ugyanaz a fekete ruhás beemelte a zászlót, és leengedte a bíborfüggöny elé a fehéret.

Három nyolc- és egy kilenctalálatos sorozatom van. Jobban sikerült, mint remélem. Jövő vasárnapra újra tippelek.

Róma, január 9.

A gyóntatóatya tanácsát követve kilenc óra tájban becsengettem a magyar intézet vasrácsos ajtaján. A római magyar plébános fogadott. Elmondtam neki, kit keresek. Azonnal tudta, kiről van szó. Rögtön bejegyezte a térképembe Feri tartózkodási helyét.

— Vagy hívjam fel telefonon? — kérdezte a plébános.

— Kérném szépen.

A plébános tárcsázott, és Feri jelentkezett a drót túlsó végén. A plébános megmondta neki, ki keresi.

— Végre hallom a hangod, tívé tettem érted Rómát. Már a katalombákban is kerestelek.

— Hát vértanú még nem vagyok — nevetett Feri.

És ekkor összevissza kapkodó beszélgetés következett, amit nem lehet lejegyezni, végül is megkérdezte:

— Most te jössz ide, vagy én menjek el érted?

— Mehetek én is — válaszoltam —, de ha te ráérsz, jobb lenne, ha te jönnél, mert azért, úgy hiszem, Rómában te gyorsabban közlekedsz, mint én.

Megkönnyebbülten tettem le a kagylót.

A római plébános misézni ment. Én ott maradtam egy amerikai és néhány dél-amerikai magyar újsággal, s megvártam Ferit. Jött is nemsokára. Megöleltük egymást. Nagyon hasonlított arra a gyerekre, akit huszonöt éve nem láttam. Ugyanazok a vonások, ugyanaz a fej- és testalkat. Még a nyakát is úgy tartotta, mint gyerek korában.

Egy Péter nevű pap is odakeveredett. Bemutatkoztunk egymásnak. Péter testvér festőművész, tehát mint kollégáját fogadott. Bevezetett bennünket műtermébe, mely ott volt a plébánián. Gyönyörű nagy terem, telistele képekkel.

Péter testvér, aki Magyarországról emigrált, megjegyezte, hogyha legközelebb telmegyek, megmutatja rajzait is.

Megemlítettem neki, hogy nagyon meglepett a vatikáni múzeum új terme, melyben mai testmenyek és szobrok vannak. Mondtam neki, hogy ezt torradalomnak tartom.

— Igen — válaszolt Péter testvér —, de ez nem régóta van így. Fél éve lehet, hogy megnyitották.

Elköszöntünk, lesetaitunk a plébániából a Tevere partjára, majd Feri elvezetett a rendházba.

Beszélgésünk közben kiderült, hogy az én Feri cimborám a filozófia és az egyháztudományok doktora, s a bencések egyetemén történelmet ad elő. Most készít még egy doktorátust, azonkívül a rendházban is valami vezetőféle.

— Mondhatom, öregem — összegezte —, ez pedig nagy szó a mai világban, hogy én megtaláltam a magam helyét az életben.

— Hát ez valóban eredmény, sajnos, én ezt még nem állíthatom ilyen határozottan.

— Már úgyszólván huszonhat éve tanulok — komorodott el aztán hirtelen megkérdezte, hogy fürödnék-e. Kaptam az alkalmon, s rövidesen egy nagyot fürödtem.

Kettőnk számára terítettek egy szép, nagy, faragott bútorú ebédlőben.

Szemben velem XXIII. János pápa nagy arcképe lógott a falon. Feri nagyon aranyos volt az imádkozás tekintetében. Egyre csak szöszmötölt, kiment, bejött, csak szedjek, és fogjak hozzá — mondta, mert kihűl a leves. De én kiszedtem az én részemet és bizony kivártam. Csak akkor kezdtem hozzá, miután már ő elimádkozta a magáét. Ebéd közben egyre közvetlenebb lett a hangulat.

— Ej — sóhajtott fel —, ha ezt az ebédet szülcink látnák!

— Majd írunk nekik is meg az enyémekeknek is közösen — mondtam és tartottam a poharamat. Teleöntötte gyönyörű aranyszínű borral.

Nagyon tetszett neki, hogy nekem mennyire csúszik az ital, ő csak ímmel-ámmal ivott egy-egy kortyot.

Egy indonéz fiú nagy tál sültet tett az asztalra, körítéssel és salátával. Feri felkelt, hogy elvegye tőle, később meg is magyarázta, hogy itt a rendben vigyázni kell a demokráciára, nehogy az legyen a látszat, hogy íme, a doktor, az egyetemi tanár elvárja az apróbb funkciójú rendtársától, hogy az kiszolgálja.

— A szobámat sem engedem másnak takarítani.

A sült után még iddoggáltunk és beszélgettünk a pápa és a rendszentjeinek képei alatt, majd gyümölcsöt és süteményt ettünk. Több mint egy órán át ebédeltünk és csevegtünk. Aztán összeraktuk az edényeket egy tálcára, és Feri kivitte.

Megbeszéltük, hogy három nap múlva újra felkeresem.

A szomszéd asztalnál három néger hallgat. Belekönyököltek az asztal lapjába, és csak néha szólnak egy-két halk szót. Aztán újra nagyot hallgatnak. Mintha összeesküvők volnának.

Firenze, január 10.

Hét órát töltöttem Giotto, Cranach, Dürer, Michelangelo, Leonardo, Raffael, Rembrandt, Tiziano, Tintoretto társaságában. Voltam a Mediciék kápolnájában is. Lábam újra megdagadt, fejem kóvályog. Michelangelo házát már zárva találtam, de ha legközelebb jövök, oda is elmegyek.

Nyomozom, mi volt az, ami fűtötte őket? Becsvágy? Dac? A mecénások ösztözkélése? Vallásos áhitat? Mi az, ami az alkotót alkotóvá teszi?

Mi a közös vonás ezekben az emberekben, mi az, ami felemelte őket az alkotómunka ilyen toronymagas régióiba? Mi az, ami ugyanakkor elkülöníti őket egymástól annyira, hogy még véletlenül sem téveszthetők össze, hogy olyanok, mint az állócsillagok, melyek egymás fényét nem zavarva külön-külön ragyognak? Mi vezette kezük lendületét, amikor vonalat húztak, mi irányította olyan szög alá a vésőt, mielőtt a kalapács rákoccantana? Mitől változik át Rembrandt ecsetvonása nyomán egy marék festék fények és árnyékok csodálatos világává, ahol a mellékes valóban mellékes, s a lényeges valóban lényeges? Közömbös lehet-e az ember, amikor az öreg, töprengő ágyú- és repülőgépkészítő, sáncépítő, lovaszobor-öntő, számtantudós, poéta és zenész Leonardó félig kész kompozíciói előtt megáll? Nézem: a pálmalomb már a kép következő fázisából előlegeződött ide, ezen a marcona arcon pedig még dolgozni akart a mester, hogy belecillessze a kép levegőjébe. És még így is a barnák közül kibomló alakokkal, elhelyezésükkel, mozdulataikkal: mennyire Leonardo ez a mű! Ha semmit sem festett volna életében, csak ezt az egy befejezetlen kompozíciót, nagyságához mégsem férne kétség.

Idézetem magamban a tegnapi találkozás részleteit. A rendház folyosóin persze szilencium, religiózum volt, s én erre nem gondoltam, hanem jó hangosan elkezdtem valamit mesélni.

Feri szája elé emelte mutatóujját és rámpisszegett.

Látván ezt, tréfásan befogtam tenyeremmel a számat, s Feri értette a tréfát; ő is ugyanezt tette. Mint két vásott kölyök, akik tilosban járnak, lépkedtünk a rendház folyosóján.

Ebéd közben megállapítottuk, hogyha ennyiből állna a szerzetesi élet, nincs kizárva, hogy én is beneveznék.

— Csak az a baj, hogy én sokat kell imádkozni — tettem hozzá.

— Naponta négy órát.

— Nem sok az egy kicsit?

— Nem árt az.

Róma, január 11.

Újra voltam Ferinél. Borotválkoztam, fürödtem. Irtunk egykori tanítóinknak, szüleinknek, néhány közös ismerősünknek. Aztán megebédeltünk, és elbúcsúztam, mert Feri a teológián most épp az ember származását tanítja, készülni kell az órára.

— Úgy mondtad, hogy az egyetemen történelmet tanítasz. De mit tanítasz a teológián?

— Dogmatikát.

— Hát tessék! Az én Feri komám a teológián dogmatikát, a benecések egyetemén történelmet tanít. És ez az egész úgy kezdődött, hogy amikor szülőfalumból a Dunántúlra költöztek, ott nagyon foghegyről fogadták őket. Ferit nem akarták felvenni a gimnázium második osztályaiba, pedig az elsőt elvégezte.

— No, kis rác, tudsz te magyarul írni-olvasni? — így fogadták. — Hát ebből, úgy látszik, bukás lesz.

Persze nem bukás lett, hanem még azokból a tantárgyakból is legjobb lett, amiben az ottaniak erősebbek voltak nála egy évvel. És ez így ment tovább. Még harmincéves sem volt, amikor a római egyetemen történelemből diplomált. Két napra rá meghívták ugyanoda tanárnak.

Akikkel eddig beszéltem, azt állítják, hogy ennyit Rómában csak egészen kivételes tudással és tehetséggel érhet el idegen.

A teológiához és a történelemhez nagyon ért Feri a maga módján, de a képzőművészethez nem. Azért mégis megemlítettem neki, hogy

többek között láttam Raffaeltól II. Gyula és XII. Leo portréját, s hogy mennyire tetszenek.

— Hát — sóhajtott fel Feriből a katolikus történész —, abban az időben ki voltunk stafírozva pápákkal!

— És ekkor elmondott egyet-mást II. Gyuláról és X. Leóról is.

— Csak tizenegy gyereke volt, amit elismert. És ez abban az időben normális volt. Erről tudtak. Hát akkor mennyi lehetett neki, amiről nem tudtak?

— És persze, mind a tizenegyet vagyonnal és méltósággal halmozta el?

— Nem bírta már — mosolygott Feri —, mert a tizenegyedik már halála után született.

Feri hirtelen elkomolyodott.

— Igen — mondta —, míg ő fiatal korában vadászni járt, addig Lutherék Németországban dolgoztak. És ő oda se bajszolt... Szerencsére ilyesmiket ma már el sem lehet képzelni.

— És ekkor elkezdte Feri XII. Piust dicsérni.

— Hát jó pápa volt, az lehet — mondtam —, csak egy kicsit paktált a fasisztákkal.

Erre a megjegyzésemre Feri hosszú magyarázatba kezdett. Magyarázta az olasz állam és a Vatikán viszonyát.

— Egyébként — tette hozzá az eléggé hosszú magyarázat végén — ezen az alapon elítélhetnénk a mait is, hogy paktál a kommunistákkal.

Estefelé beültem egy ócska moziba. Tízéves rémtörténetet néztem: „La citta perdita”. Mos újra az állomáson ülök. Eszembe jutott, hogy ma Ferinél, midőn arról beszéltünk, hogy milyen nehéz Rómában idegennek lenni, ő egy példával akarta ezt megvilágítani.

— Gondolj csak arra — mondta —, hogy Szabadkán sem könnyű magyarnak lenni.

Látta, hogy csodálkozom azon, hogy mondhat ilyet, és siettem közölni vele, hogy most egészen másként van, mint akkor, gyerekkorunkban.

— De már engeddd meg — szólt közbe —, ha az ember bemegy egy hivatalba...

— Akkor köszön illedelmesen, hogy jó napot kívánok!

— ???

— Kétnyelvű ugyanis a közigazgatás azokban a városokban és községekben, ahol magyarok is laknak.

— Hogyhogy kétnyelvű?

— Ugy, hogy csak az lehet hivatalnok, aki magyarul is tud, még a Hivatalos Lap is megjelenik szerbül is és magyarul is.

— Hát ezt, látod, nem tudtam.

Egy másik beszélgetésfoszlány is most jutott eszembe. Arról volt szó, hogy milyen gyors ütemben épül Róma. Megjegyeztem, hogy úgy látszik, igen élénk gazdasági élet folyik.

— Igen — bólintott Feri —, az amerikai és német tőke ömlik be. Azok nem félnek. De az olaszok viszik ki a magukét, mert félnek a kommunizmustól.

— Félnek?

— Persze, hogy félnek — mondta, és hirtelen átcsapott a téma egyik mellékágára. — És az oroszok is investálnak.

— ???

— Hát mit gondolsz te, hogy a Kommunista Párt létezhetne és ilyen eredményeket érhetne el, ha nem állna mögötte egy nagyon komoly tőke?

— S ez hogy történik?

— Ezek, öregem, mind legális részvénytársaságok a törvények legszabályosabb értelmében, ez ellen itt semmit sem tehetünk. Itt demokrácia

van. Hogy fogalmad legyen arról, hogy mekkora, itt például napirenden van az, hogy a király bepereli az államot, s az állam elveszíti a pert!! Es az állam fizet.

Firenze, január 15.

Tegnap a Mediciek kápolnája felől mentem Michelangelo háza felé. Elképzeitem a mestert, ahogy fáradtan cammog hazatelé, fokosára tamaszkodva, sarujának a szíja mélyen bevágódott dagadt lábába. Mennyi gyertya égett el ma is a homlokán, míg az éjszaka csendjében vésője a nagy marvanytömböket pásztázta! Könnyu zsidongást éreztetett jobb karjában, és tudta: ha most mirtelen védekezésul fel kellene emelnie, szaggató fájdalommal érezne izmaiban.

Vártam, hogy házában meglássam a fekhelyet, ahova hazaérve fáradtan ledobta magát, vártam, hogy meglátom a mosdót, melyben vére-eres szemeit meglötykölte ébredés után. Szerettem volna látni az asztalt, ahol ezeket a verssorokat írta:

*„Nincs a legkülönb művésznek se terve,
hogy ott ne élne kőbe zárván —
csak kéz akadjon s ihlet, mely a márvány
feleslegét az átomról leverje.”*

És mit láttam. Láttam egy, idegenek számára berendezett, agyon-cicomázott házat, melynek falai és mennyezete kontárok martaléka lett. Nem értem, milyen jogon merte valaki testőnek nevezni magát Michelangelo házában, és arra a pimaszságra vetemedni, hogy a mester életének jeleneteit illusztrálja. És mégis telefestették a falakat és a mennyezetet is...

Az ember, aki a házat őrzi, éppen mosdott, amikor betévedtem. Látam, nincs senki a pénztárnál. Indultam fel a lépcsőkön.

— Hova? — kérdezte törülközővel a kezében a pénztáros.

Mutattam, hogy fel.

— Száz líra.

— Nincs ott senki — mutattam a pénztár felé.

— Ott én vagyok.

— Rendben van — mondtam, és kezébe nyomtam egy százast.

Néztem a lépcsők követ, a szobák kövezetét, melyeken Ő járt, a kilincset, melyet Ő nyitogatott, kinéztem Firenzére az ablakokon át, ahonnan az Ő tekintete sóprógetett végig a sikátorokon, és ha nem veszem észre azt a sötét fülkét, és nem gyújtom meg benne a villanyt, meg sem láttam volna a fokost és a kardot, amit magával vitt, ha veszélyes útra kelt.

Mögöttem türelmetlenül csörgette kulcsköteget a házgondnok. Már hogy azért a vacak száz líráért itt engem istrázsáljon. Örüljek, hogy beengedett.

Mentem hát. S mint aki tiltott dolgot művel, míg a lépcsőfokokon lefelé mentem, tenyeremet szégyenlősen végighúztam a lépcsőház korlátján.

Egy nagyobb társasággal fiatal cserjésben hűsöltünk. Egyik barátom megjegyezte, hogy az ilyen kiruccanásokra máskor vadászpuskát kell hozni, mert ki tudja, mikor ugrik fel egy nyúl.

Alig mondta ezt ki, felnéztem, és láttam, rézsút balra, három lépéssel mögöttem nyúl lapul a bokor alatt.

— Ott a nyulad — mondtam neki, s a nyúl felé mutattam. Ő megfordult és indult, hogy elkapja, de a nyúl kiugrott a bokorból, egy pillanat, s már messze járt tőlünk. Cikkakban futott a cserje között, s mi néztünk utána, barátom meg egyre csak ismételte:

— Ugye, most már látjátok, máskor puska nélkül el nem jövünk.

A cserjés helyén az otthoni udvar hatalmas eperfaát láttam, anyám éppen megfejte a tehenet, és hozta be a nyári konyhába a tele sajtár habos, meleg tejet.

A kecskelábú asztalon szűrt egy bögrével, s egy hajtásra megittam. Aztán a fogashoz léptem, leakasztottam a vadászpuskát, töltényeket dugtam zsebre, tarisznyát vetettem a vállamra, és odaszóltam anyámnak:

— Megyek, járok egyet.

Az a ház a falu végén van, s én a kerten át mentem ki a határba. A harmat még nem száradt fel, s az őszi napfény beüzüstözte a tükörsík tájat, melyen a vörösbarna szárkúpocskák ezrei és az országút melletti vén eperfák úgy hatottak, mintha azon a nagy vadászterületen volnék, ahova a kiirtott indiánok költöztek haláluk után, hogy egy kunyhót építvén maguknak távol a sápadt arcúaktól, nyugodtan éljenek.

Alig mentem néhány lépést, egy nyúl ugrott fel előttem egy szárkúp mellől. Lekaptam vállamról a puskát, és a nyúl már ott táncolt a nézőkében. Egy kicsit elébe vezettem a csövet és rádúpláztam. A csend akkora volt, hogy a puska sem mert dörrenni. Ezen elcsodálkoztam egy kicsit, de látván, hogy a nyúl felbukfencezik, elégedetten lépkedtem oda. Tarisznyába tettem, és arra gondoltam, hogy meglátogatom barátomat, asztalára teszem, és már előre azon mulattam, hogy míg nála leszek, állandóan azt fogom bizonygatni: ez pont az a nyúl, ami tőle a cserjésben megugrott. Ő majd nem hiszi, erre én a legképtelenebb érvekkel fogom bizonygatni, hogy ez mégiscsak az a nyúl, amelyik tőle megugrott.

Ancona, január 14.

Ma a hindu művészet tárlatát láttam Rómában. Megdöbbenett, hogy a hindu terrakották mennyire azonosak, mennyire egyívásúak Amerika őslakóinak terrakottáival. Úgy látszik, a kör ebben a században újra bezárul: újra a művészet az egyetlen nyelv, melynek segítségével megérthetik egymást a világ népei.

Róma, január 14.

Nagyszerű ez a vonat, amely este indul Anconába, és éjjel után egykor indul vissza Anconából ide, Rómába. Az ördög se utazik ilyenkor az első osztályon, ettől puhább szállodaágyat el sem lehet képzelni.

Hajnal felé motorkerékpárral igyekeztem Újvidékről Szabadka felé. Nem hajtottam gyorsan, mert szép őszi alkonyat volt, Čenej közelében látom én, hogy egy széles fekete kocsiból egy nyurga legény lép ki, és nagy lendülettel magyaráz valamit egy másik legénykének, aki egy szép piros Fiat mellett szavalta a magáét.

Ellúztam közöttük, de abban a pillanatban eszembe jutott, hogy ezek a fiam. Megállítottam a motort, visszafordultam.

— Ejnye, gyerekek — szóltam rájuk —, minden szökőévben találkozunk össze az úton, és még ilyenkor is azt kell látnom, hogy vcszekedtek?!

Ekkor ismerték fel csak egymást ők ketten. Nagy volt az öröm.

— No, fater — mondták —, hát akkor gyere, megvendégelünk.

És csodák csodája, nyitva volt a čeneji csárda, de nem egy fenyő volt előtte, hanem egy egész kis fenyőerdő közepén állt. Alighogy helyet foglaltunk az asztal mellett, az anconai vonat Rómába ért.

Süt a nap, a Tevere partján.

Lírákészletem elképesztően megfogyatkozott.

Estére felhívom Ferit, és bejelentem magam holnapra: fürödni kell és borotválkozni.

Firenze, január 15.

Már azt is kiszámítottam, hogy mi lesz, ha ötvenmillió lírát nyerek sportfogadáson, azt is, ha kevesebbet, egészen húszezzerig. Sőt azt is, ha annál kevesebbet nyerek. Meglepetés nem érhet! Eggyel azonban mégsem vagyok kibékülve, nem szeretem az olaszthoni vasútállomások hangszóróit. Ezeket a pompás állomásokon, melyeken én most élek, kellemes hangú nőket kellene alkalmazni, és vigyázni, hogy a hangszóró ne ordítson

rekedten és artikulatlan hangokon, hogy olyasvalami legyen a hangszóró, mint annak idején Párizsban volt, s még akkor is emlékezzünk arra a hangra, amely szerencsés utat kívánt, ha már vonatunk messze jár.

Tonnás felhők voltak az égen, és éppen alkonyodott, midőn tehervonatunkat a mozdony bevontatta egy kis városka teherwályaudvarára. Olyanok voltunk, mint a kéményseprők. Nem is csoda, rengeteg alagúton vergődünk át, és a nyitott teherkocsi bizony nem véd meg szélől és koromtól.

Valami parancsnokféle voltam, egy csapat gyereket hoztam ide. Lekászolódtunk a szerelvényről, és ládáinkat meredek folyópartra cipeltük fel. Ott barakkszerű épületek sorakoztak a kopár sziklákon. Láttam, az egyik még üres, lefoglaltam hát a társaságnak. Kettőt közülük leküldtem egy dézsával a folyóhoz, hozzanak fel vizet. A társaság szétrakodott a vasútyakon, kis lábaskáikból egy kicsit lelőtykolték a kormot arcukról, kezükről, már akinek volt ehhez kedve, és már nyúltak is végig a szalmazsákokon.

— Na, jól nézünk ki — zúgolódtam —, se őrség, se ágy a számomra.

Kidálltam a barakkajtóba, és néztem a sziklák mögül feljövő holdkarajt, majd körüljártam a barakkot, s mögötte nem kis meglepetésemre Forró Pistát, régi katonacimborámat pillantottam meg. Egy kövön ült. Egy hete nem borotválkozott. Mákoskalácsot majszolt.

— Hát te, Pista, hogy kerülsz ide?

— Úgy látszik, én is ide vagyok beosztva — mondta nyugodtan.

— És te elnézed, hogy én már egy órája szöszmötölök és nem szólsz?

— Hát azt gondoltam, hogy majd csak észreveszel.

— Biztos az, hogy te ide vagy beosztva?

— Hát talán ide, de a fene érti pontosan, amit nekem ezek handrikolnak. Jó, hogy jöttél, most legalább tudom, hogy nálad leszek, oszt kész.

— Rendben van. Akkor majd holnap magyarázd el ezeknek a gyerekeknek, hogy ha már itt vagyunk, bizonyos rendet kell tartanunk. Oszd be őket tizedekre meg miegymás. Azokat jelöld ki tizedeseknek, akik már voltak munkaakción. Az ügyeletességet is rendezd majd el valahogy. Meg ágyat. Ágyat nekem is meg ágyat neked is.

— Jó, majd eligazítom őket — morogta Pista. — Akarsz egy kis mákoskalácsot?

— Nem kalácsot, hanem aludni akarok, egykomám. Megvan még az órád?

— Meg ám — mondta és előhúzta tenyérszíni zsebóráját.

— Akkor én most durmolok egyet, te vigyázz egy kicsit, éjjelkor meg kelts fel, majd én strázsálok, te meg lepihensz, jó?

— Persze hogy jó, úgylis levelet akartam írni haza, megírni nekik, hogy megkaptam a csomagot — mondta Pista és zsebre vágta az órát.

Fejem alá tettem egy nagy lapos követ, és megnyugodva nyújtóztam ki a barakk eresze alatt.

Kisvártatva valami hadseregfelében voltam én is meg Feri is és még néhány ismerősöm. És hogy, hogy nem, egyszer csak arra döbrentünk rá, hogy nem is katonák vagyunk, hanem hadifoglyok. Összedugtuk a fejünket: Mi lesz most?

— Mi mindenesetre hivatkozunk a genji Üöröskeresztre — mondta valaki tudálékosan, de kiröhögtek.

Egy csoport meg éppen valami kiáltványt kezdett fogalmazni, mikor sorba állítottak bennünket és elkezdtek terelni valahova, senki sem tudta közülünk, hogy hova.

Feri meg én a sor végén szedtük lábunkat, s az egyik zsúfolt útkereszteződésnél, mintha csak egyet gondoltunk volna, anélkül, hogy észrevettek volna bennünket, beugrottunk egy templom nyitott ajtaján. Feri azonnal benyitott egy gyóntatószék gyónófülkéjébe.

— Te csak gyónj, én majd megvárlak — szóltam utána.

Ezt egy kicsit hangosabban mondtam, mint ahogy templomban illik, és hangomra kinyílt a gyóntatófülke ajtajának másik szárnya. Az első pillanatban a hittem, hogy Feri gyóntatója háborodott fel megjegyzésemem, de aztán láttam, hogy ebben a gyóntatószékben két gyóntató ül. a másik Ferit hallgatja, de ez

velem akar valamit. Hatalmas ember volt ez a gyóntató, és arca nagyon ismerős volt. Nem is egyszer láttam.

— Meggyónhat ön is — szólalt meg szintiszta magyarsággal.

Láthatta rajtam, hogy vonakodom, de azért nem hagyta abba a rábeszélést.

— No, jöjjön közelebb, majd meglátja, hogy egészen okosan el lehet velem beszélgetni.

És én, mint egy megbabonázott, beléptem a gyóntatószékbe, mert felismerem: a gyóntató Michelangelo Jeremiása volt a szixtusi kápolna faláról.

— Szokott-e öngyilkosságra gondolni? — kérdezte tőlem.

— Az utóbbi időben nemigen — mondtam neki —, de régebben foglalkoztam ezzel a gondolattal.

Ekkor egészen bizalmasan hozzám hajolt, s mintha közös titkunkról beszél-nénk, olyan hangon kérdezte.

— A negatív idő? A negatív idő?

— Hát igen — mondtam —, a negatív idő.

— Egyéb bűne nincs?

— Kinek nincs bűne?

— Sorolja őket fel szépen!

— Erre nincs kedvem. De ha így felsorolatlanul pausál feloldozhat, magától szívesen elfogadom.

— Szóval nem hajlandó bevallani bűneit?

— Hát maga nem tanulta meg mesterétől, hogy a bűn és az erény között nem könnyű határvonalat húzni? — kérdeztem tőle, s egyre csak az üzleti alkudozás hangján egy olyan általános, láthatatlanban való feloldozásért agitáltam.

Jeremiás gondolkozott egy kicsit, aztán hirtelen elhatározással megszólalt:

— Rendben van, megbocsáttatnak a te bűneid.

— Így már igen — gondoltam, és egyáltalán nem csodálkoztam azon, hogy Jeremiás a feloldozás szövegét ilyen szabad stílusban mondta el, és nem kísérte szertartásos mozdulatokkal. Kimondhatatlanul jólesett, hogy sikerült Michelangelo prófétáit rábírom ilyen szabályellenes magatartásra. Meghatódva léptem ki a fülkéből, és a gyóntatószék elé léptem: talán azt vártam, hogy azzal a hosszú pálcával, mely mint valami ostornyél a kocsis mellett a bakon, ott áll betűzve a római gyóntatófülkék ajtajában, szimbolikusan megérintse fejemet, s kirója rám a penitenciát. De nem ez történt. Jeremiás kinyúlt az ajtón, és kezével trefásan arcon legyintett.

A nagy meghatódottságtól felnéztem.

Egy negyvenöt év körüli ember ült le asztalomhoz. Azt mondta, német, és hogy a gyarmatról jött. És hogy tizenvalahány napja nem aludt és hogy éhes és nincs pénze.

No — gondoltam —, eltaláltad, kihez kell folyamodnod.

Azt mesélte, hogy ő egy vagabund, aber egy intelligens vagabund.

— Én is vagabund vagyok — csaptam a vállára —, tisztelem az intelligenciádat, de láthatod, hogy én ugyanúgy kérhetnék tőled pénzt, mint te tőlem, hogy már azt is elfelejtettem, hogyan kell ágyban aludni, csak azt nem értem, miféle gyarmatról jött. Afrikából jött?

— Nem. Németországból. A gyarmat Németországból.

— A Demokratikus Köztársaságból? — kérdeztem.

Legyintett.

— Kedves uram — mondtam neki —, ott van az emigránsok irodája az állomás sarkán. Menjen oda. Onnan meg szépen elmegy a lágerba. A lágerban lehet enni és aludni. A lágerból meg mehet Amerikába erdőt irtani vagy Ausztráliába mocsarat csapolni.

A pincér asztalomhoz hozta a német fizetetlen számláját, és letette elé. Az intelligens vagabund tovább beszélt, elmesélte, hogy mennyire szerencsétlen, és hogy látja rajtam: én igazi jó ember vagyok, aki megérti őt és kiségti.

— En önt nem értem meg — magyaráztam neki —, kérem, üljön vissza az asztalához.

Csalódottan kászolódott fel, és el akart menni.

Fogtam a számláját, utánaléptem és a kezébe nyomtam.

Ujra végignéztam a hindu művészek kiállítását.

Milánó, január 16.

A postámat nem kaptam meg. Többet nem is várom.

Róma, január 17.

Egész délután és este Fellinit néztem. Az Édes életet. Háromszor lepergett a film, míg végre kivergődtem a teremből.

Ravenna, január 18.

A mozaikok: Egy utolsó istenhozód a pogány civilizációnak és bensőséges búcsúzás a pogány színpompától és természetimádatától, az ízeztől, a fénytől, a gazdagságtól, a ragyogástól.

Ha még egyszer Olaszországba jövök, Ravennát ejtem először útba. Ide nagyon pihenten kell jönni, itt rengeteget lehet tanulni.

Egy barátnőmmel találkat beszéltem meg, úgy volt, hogy együtt vacsorá-zunk. A vacsora a régi papneveldeben készült, ahol annak idején diákoskodtam. Egy megöregedett, megköpcösödött tisztelendő nővér sütötte a fánkot: annyi fánkot sütött, mintha egy teljes létszámú internátust várna vacsorára. Be is kaptam frissiben egyet-kettőt, közben régi emlékeimet élesztgettem a nővér néni előtt, míg végre ő is megértette, hogy valamikor éppen itt éltem.

— Hát akkor a birsalma kompótra is emlékszik?

— Hogyne emlékeznék — mondtam —, nagy örömrivalgással fogadtuk annak idején.

— Nohát — mondta a nővérke meghatódottan —, az a birsalmakompót, az az én ötletem volt.

Megfogtam barátnőm kezét, akivel találkám volt azon a helyen, és vezettem fel a létrán. Úgy tudtam, hogy a vacsora a padláson lesz. De nem a padlásra értünk, hanem egy szép vadszőlős teraszra. És egyszeriben elénk tárul a húsz év előtti udvar, labdáztak az udvaron, ki-bejártak az ajtókon könyvvel vagy anélkül, és János bácsi, az altiszt, csak ült szobájának ajtaja előtt, és villogó szemmel figyelte az eseményeket.

— Emlékszem — mondtam barátnőmnek —, János bácsival egyszer váltottam néhány egészen közömbös szót, aztán csak úgy szokásból megkérdeztem, „különben, János bácsi, hogy s mint?”. Mintha puskából durrant volna vissza a válasz, melyet még ma sem felejték: „Nem valami jól, én is csak annyit mondhatok, hogy kenyeret és jogot, s nem pedig botot.”

Figyelmünket magára vonta az a hirtelen támadt sürgés-forgás az udvaron, melynek központjában egy lila hasú pap kiabált. Előtte mozdulatlanul három tanítványa állt. Egy magas, nyúlánk, idősebb fiú, hegedűvel a hóna alatt, egy nála egy fejjel alacsonyabb, hosszú, szőke hajú, gyermeteg arcú sánta legényke, és egy kis, vörös hajú tömzsi kamasz.

— Fiúk! — kiabálta a lilahasú. — Szomorú dolgot kell közölnöm veletek. En ma este ezt a három fiatalembert kivágom innen a szabadkai éjszakába.

— Látdog? — sügtam barátnőm fülébe. — Az a vörös hajú én vagyok.

Később valami zászlót engedtek le egy magas zászlórúdról, de mi a teraszról nem láthattuk a zászlót, csak az árnyékát a szemközi tűzfalon, ahogy lassan, leheletnyi fuwallatoktól hajladozva leimbolygott.

Nem maradhatok tovább: ma elköltöttem az utolsó tartalék pénze-
met festékekre. Ennél fogva nem is voltam múzeumban, régi szép kis ut-
cákon sétáltam, régiségkereskedésekben böngésztem, piacokat jártam vé-
gig, aztán a Tevere partján és XII. Pius terén napoztam. Amit eddig lát-
tam, azt láttam, amit meg nem láttam, azt majd megnézem legközelebb.

Róma, január 18.

Újra láttam egészen tisztán azt a kedves teret a Tevere partja közelében,
ahol tegnap sétáltam. Alltam a téren az újságos bódé mellett, és élveztem a nap-
sütést, a zsongó teret, a sok szép meleg színt a gyümölcsökön, a patinát a házak
homlokzatán, egyszer csak Éva ugrott le előttem piros biciklijéről. A kormányon
háló lógott, tele banánnal.

— Képzeld, ott a hídnál — és a híd felé mutatott — felírt egy rendőr.

— Mit csináltál?

— Nem néztem a szemafort, mert mindig rohanni kell, — és át akartam
hajtani a téren, amikor éppen nem volt szabad.

— Semmi baj, jó, hogy a Teverébe nem hajtottál le a lépcsőn — mond-
tam neki, és kihúztam egy banánt a hálóból.

Nevetett.

— Megyek is már, órám van. Ebédre jössz? — kiabált vissza a kerékpárról.

— Persze hogy megyek — dörmögtem, — aztán hangosan utána kiáltot-
tam —, főzzetek kocsonyát!

Ancona, január 19.

Voltam fent az egyházi intézetben Péter testvértől elbúcsúzni. Ahogy
ott kelleetlenkedtem, egy legény nyitott be. Ebédjegyet kért. Bácskai emig-
ráns. Nagyon sajnálatra méltóan hatott ott. Ágrólszakadtan, egyedül eb-
ben a nagy idegen városban alázatos hangon ebédjegyet kért a papoktól.
Kiírták neki az ebédjegyet s a térképhez vezették.

— Na, most nézz ide — magyarázta neki az, akitől az ebédjegyet
kapta. — Most itt vagyunk, ebben a házban látod?

— Látom.

— Na most, amikor innen kimégy a kapun... — s egy hosszú ma-
gyarázat következett, hogyan jut el az alamizsnakonyhához.

Elköszöntem. A kapunál vártam, hogy fölülről gombnyomással ki-
nyissák, egyszer csak elem állt egy pöttöm gyerek.

— Bácsi kérem, ki szeretne menni ezen a kapun?

— Igen.

— És be van zárva?

— Be van zárva.

— Nem tudja kinyitni?

— Már felcsöngettem, hogy nyissák, de úgy látszik, nem hallották.

De te már egészen nagy fiú vagy, jársz már óvodába?

— Igen.

— Merre van az óvoda?

— Itt a Tevere partján.

— Tudsz-e már olaszul?

— Tudok. Hát a bácsi tud-e?

— Nem tudok.

— Hát hogy tud?

— Magyarul.

— Hát még hogy tud?

— Egy kicsit franciául. Na de hát ha te már tudsz olaszul, mondd
meg nekem, hogy mondják olaszul: kisfiú.

A gyerek hallgatott.

— Bambino — mondtam neki tudálékosan.

Erre ő elmosolyodott, úgy látszik, rehabilitálódtam szemében.

— A bácsi tud olaszul — mondta, majd hirtelen hozzátette: — Én már két éve nem láttam a nagymamát.

— Már két éve?

— Most nemsokára hazamegyünk, de a játékokat meg a holmikát itt hagyjuk, aztán újra visszajövünk, akkor megint itt leszünk egy darabig, és aztán ha már megyünk, akkor hazavisszük a játékokat is meg a butorokat is, csak a házat nem.

— És hol lakik a nagymamád? — kérdeztem tőle.

— Erzsébeten, mi meg Budán.

— Úgy látszik — mondtam a gyerekeknek —, itt nem lehet kimenni.

— Bácsi, mért nem a másik kapun megy ki, mi amazon a kapun járunk.

Átnéztem az udvaron, és láttam, hogy a másik utca felé is van kijárat. Szóval itt, úgy látszik, az egyik kapu a pápai, egyházi, a másik pedig a népköztársasági.

— Kimehetek — mondtam elgondolkozva a kisfiúnak —, miért ne. Gyere, mutasd meg, merre kell odamenni.

És a kisfiú az üres portásszobán át elkísért az ő kapujukig. Belülről félrehúztam a reteszt, már az utcán álltam, amikor a gyerek felnézett rám a kapuból és megkérdezte:

— Mi nyomja úgy ki a bácsi zsebét?

— Narancs — mondtam és kivettem a zsebemből egy narancsot. — Akarsz egy narancsot?

— Nem kérek. Köszönöm.

— Hát akkor szerbusz, köszönöm, hogy ide vezetél.

Szívesen hallgattam volna még a fiúcska hangját, de becsukódott a kapu és kattant egyet a zár.

Nápoly, január 20.

Elbúcsúztam a kedves sikátoroktól. Melegen sütött a nap, és fehérnemű száradt mindenütt. Szellő se lengedezett. Olyan volt minder mint egy nyugodt álom. Újra a nápolyi váróteremben pihenek.

Hogy, hogy nem, épp most jutott eszembe Pista bátyám zombori címe. Valami átszálló állomáson voltunk, mintha Verbáson lett volna, ő ment délnek, én északnak. Mindketten a vonatablakban álltunk. Már mindkettőnk vonatja indult, amikor úgy kiabálva másnapra randevút beszélünk meg egy kávéházban.

— Jó, majd benézek — kiabálta Pista bátyám, én meg visszakiabáltam, hogy jöjjön okvetlenül, mert meg szeretném neki mutatni nagy szürke lovamat, akkora, mint egy elefánt!

Ennek a mondatnak a végét már elnyelte a vonatkerekek kattogása.

— Mit nem fogadnék el én a te kezedből, amikor olyan finom tapintású bársonyos bőröd van — valami ilyesmit mondtam, de az egész úgy kezdődött, hogy valahol egy kis városban mellém szegődött egy ferde szemű lány, és kiderült róla, hogy még aznap utazik valahova, éppen oda, ahova nekem is mennem kellett. Meg is egyeztünk, hogy együtt megyünk. A vonatban én aztán megkínáltam szendviccsel, ő meg cukorkát vett elő.

— Akarsz ebből a pirosból? — kérdezte. — Ezt még nem is próbáltad.

Erre azt feleltem én neki, hogy mit nem akarok én az ő kezéből, amikor olyan puha, bársonyos bőre van.

Róma, január 21.

Ma délelőtt elbúcsúztam Feritől. Pompás búcsúebédet rendelt az apácaknál. De mivel a rendházba még apáca sem teheti be a lábát, ő maga ment el a tolóablakhoz és vette át a konyhából a hatalmas tálcán a le-

vest, a sült krumplit, a kirántott húst, a zöld salátát, a gyümölcsöt és a bort.

Még be sem fejeztem az étkezést, Feri már hozta az úravaló szendvicseket, almákat és narancsokat, és megtömtem velük tarisznyámat. Feri lekísért a kapuig.

Ülekezés, válltapsikolás, meghatódottság.

— Aztán jó legyél — mondta rekedten.

— Te is!

— Nekem muszáj.

— Sose javulsz meg!

Bologna, január 22.

Még néhány perc, és az óramutató átsétál a tizenkettesen, az út utolsó vacsorája most következik. Rómába már nem mehetek vissza, még két nap, és lejár a kedvezményes vasúti jegyem utolsó napja. Úgy tervezem, hogy akkorára hazaérjek. Rómából este 6,20-kor indult a villamosvonat, és a sok visszafelé futó fény azt akarta elhíttetni velem, hogy nem is én távozom Rómából, Róma fut tőlem valahova vissza, vissza az el-suhant időbe... Még a városból menekülő autók is elmaradtak mögöt-tünk. Hallgattam a plüsskártonon, mint megrögzött bűnöző hallgat, ha vétkéről faggatják: valamit elloptam Rómából, és nincs a világnak olyan hatalmassága, aki ezt tőlem visszavehetné.

Az egész hercehurca az imént kezdődött. Uidáman poharaztunk, összevissza ittunk mindent, és összebeszéltünk tücsköt-bogarat: nem ért véget a locsogas. Mindnyájan azt hittük, hogy fontos és komoly társalgás folyik, és a meghatódott-ságtól összeszorult torokkal békéltünk egymással, és ítélkeztünk elevenek és hol-tak felett, s éppen egy ilyen éjszakázás után, amikor ebben a vasúti restiben virrasztottam, a telefonhoz hívtak. A Termini disze, aki a napokban festette át haját szőkére, megkérdezte, hogy leülhet-e asztalomhoz. Mondtam neki, hogy jöhet. És jött is, mire a telefontól visszültem asztalomhoz, már ott is ült, és olyan pompásan tartotta magát, hogy csak néhány perc múlva vettem észre, hogy tökrészeg. El is fogta a hányinger. Lila túllsálját szájára szorította, s intett hogy vezessem ki.

Annyira megundorodtam tőle, hogy engem is elkapott a hányinger. Kiszad-ladtam a vasúti restiből, ki az utcára a piaci bódék közé, lehajoltam és hányt-am, de olyan mélyre hajoltam, hogy az italok a számból a homlokomon át foly-tak, és a fejem tetejéről csurogtak le a földre. És vitt a fejem, és nem tudtam megállni. Tántorogtam a bódék között, s egyre csak folyt belőlem az ital. A forró barázda már kihűlt homlokomon, s mégis mélyre hajoltan kóvályogtam, hallot-tam, mint csorog belőlem az ital az aszfaltra. Szám csukva volt már régen, ré-mülten kaptam a fejemhez. Tenyerem diónyi léket tapasztott be... Elfolyik a vérem!

Firenze, január 23.

Az anyag megmunkálásának örült szeretetében rejtőzhet a titok, az anyag megmunkálásának mániáján múlik, hogy kontár-e valaki, epigon-e, egy-e a sok közül, avagy egyedülálló.

Virágzó bodzabokrok alatt ültem a Via Appián az ESSO-nál és a SHELL-nél egyenruhás poroszlók lesték, mikor kanyarodnak autók benzinkutaik közé. Táv-vezeték zizegett felettem a tavaszi télben. Ciprusok, pálmák, tujafák minden-felét. Balra mögöttem a völgyben egy vadonatúj városrész alatt gyárkémény pöfék-elt. A Porta Appia úgy rajzolódott a vörös égre, mintha mögötte Néró gyűj-totta volna föl a várost. Éppen a kabátomat öltögettem, elveslett a háta közepén, amikor hirtelen leállt az eddig szünni nem akaró autóforgalom.

— Ugyan mi történhet — szólaltam meg —, már öt perce egy fia autó se Rómából, se Rómába.

Egyszerre a S. Calisto katakombák felől egy piros kerekű fiáker gördült az útra. Nagy, széles hátú fehér muraközi ló döcögött előtte a két piros rúd között.

— De urasan — kiáltottam röhögve, mert magamat láttam a piros kerekű fiákerban. Hosszú vörös szakállamat lengette az enyhe szellő. Fehér ingem, vásson nadrágom vakított a napfényben.

Leugrottam a bodzabokros partról az útra.

A ló megállt előttem.

Ekkor már bealkonyodott.

Kigyulladtak a benzinkutak fényjelzései.

Felhúztam a szemöldökömet, és ránéztem a kocsiba behajoló magamra, mintha csak azt kérdeztem volna: „No, te meg mit útonállóskodsz itt?”

Megértettem a kérdést, mely feddés is volt egy kicsit, és a vállam fölött a benzinkút melletti vendéglő fényreklámjára mutattam.

— QUO VADIS? — kérdeztem némi gúnnyal a fiákerban ülő magamtól. Nevethetnékem támadt, mert tudtam, hogy most az fog következni, hogy hová a fityfenébe mennék.

— Hová a fityfenébe mennék, hát hazamegyek.

„Jó lesz, ha szedem hát a sátorfámat” — gondoltam, de indult is már a fiáker, és egy istenért sem jutott eszembe, hogy hová raktam szét a holmimat... Szavakat, mondatokat szerettem volna világgá kiáltani, de csak furcsa hörgés bugyborékkolt elő torkomon...

Alltam és hadonásztam a fülke félhomályában.

Felkattintottam a nagyobb izzólámpát, s a csomagtartó alatt szembe-
találtam magam Dubrovnik látképével. Lám, hazai kocsiban ülök. Egy
kicsit már haza is értem.